

עורכי דין לקידום
מנהל תקין



מוניטור השקיפות

2022

בחינת אתרי האינטרנט של הרשויות המקומיות הערביות בישראל,
ניהול דפים ברשתות החברתיות ופרסומי הרשויות בענייני הסביבה





מנהל פרויקט "מוניטור השקיפות 2022"
עו"ד מוחמד קדח

04-6565090



04-6565089



ת.ד. 50971, נצרת 16000



Office@LawGG.org



www.LawGG.org



Lawyers for Good Governance



תוכן עניינים

**14**
תמצית
הממצאים

**4**
פתח דבר

**36**
מסקנות
וסיכום

**6**
על השקיפות

**39**
נספח

**8**
הדין
והשקיפות

**11**
מתודולוגיה

זו השנה השישית שאנחנו מפרסמים את מוניטור השקיפות, דרכו אנו מנסים להציג תמונת מצב ביחס לרמת השקיפות בעבודת הרשויות המקומיות הערביות, באמצעות אתריהן באינטרנט – הערוץ המרכזי כיום בקשר בין הציבור לבין המוסדות במגזר הציבורי והפרטי.

מחקר זה נעשה במקביל לפעילות העמותה במישור המשפטי, הנמשכת מאז היווסדה, והכוללת פניות עתיות לרשויות בבקשה לשפר את רמת השקיפות באתריהן באינטרנט ולפרסם את המידע הנדרש בדין, בנוסף לנקיטה במספר הליכים משפטיים מדי שנה לא־כיפת חובות פרסום.

בהשוואה לנתוני המחקר בשנים קודמות, שהציגו תמונה עגומה, אשר באה לידי ביטוי בציון כללי נמוך והיעדר אתרי אינטרנט במספר רשויות, אין ספק כי ישנו שיפור הדרגתי מתמשך ברמת השקיפות, אך מדובר בשיפור קל. הנתון שמראה כי נכון להיום הרשויות מפרסמות רק 37% מהמידע שעליהן לפרסם אינו משביע רצון.

למעט קבוצה קטנה (ומוערכת) של רשויות שמקפידה על פרסום דוחותיה הכספיים, פרוטוקולים, הקלטות ישיבות וכיוצא באלה פריטי מידע שחשובים לציבור, הרוב המוחלט של המועצות והעיריות ממאן לקיים חובה זו, שנראית טריוויאלית בעידן האינטרנט והטלפונים החכמים.

עד היום, מתמהמהות עיריות ומועצות שמשרתות עשרות אלפי תושבים בפרסום התקציב השנתי, צו הארנונה, ומידע בסיסי על אודות שירותיהן. לעתים, וכתוצאה של מחדל חמור וזועק, אתרי האינטרנט של חלק מהרשויות נעלמים כליל.

בעקבות ההליכים המשפטיים הננקטים על-ידי העמותה, חלק מהרשויות מפרסמות את המידע הנדרש, אך כעבור פרק זמן קצר חוזרות לסורן ולא מתמידות בעדכון תכני האתרים. גלישה באתרי רשויות אלה מראה כי האתר הוקם לפני תקופה מסוימת, פורסם בו מידע ביחס לאותה תקופה, ומאז נזנח ולא זכה לעדכון נוסף.

במהלך שמונה השנים שחלפו מאז הקמת העמותה, לא אחת פנינו לערכאות מספר פעמים בעניין אותן רשויות, אך בכל פעם אותו תרחיש חוזר על עצמו: מחדל חמור בפרסום מידע לציבור, התעלמות מפניותיה החוזרות של העמותה, ניהול הליך משפטי, פרסום מידע לפרק זמן קצר, ומשם חזרה לחוסר המעש מצד הרשות. אם לא די בכך, לעתים חלק מהרשויות נמנעות מיישום פסקי דין והחלטות שיפוטיות המופנות כלפיהן – דבר שמאלץ את העמותה לנקוט בהליכים לפי פקודת ביזיון בית המשפט כנגד אותן רשויות.

התמונה הכללית שמצטיירת מראה כי הרשויות אינן מתייחסות לאתרי האינטרנט והשי-
רותים הדיגיטליים כחלק מסל השירותים שהן מספקות. זאת, בזמן שסוג שירותים זה
תופס תאוצה במוסדות אחרים – ולא מייחסות את החשיבות המתבקשת לעיקרון הש-
קיפות. במילים אחרות, הרשויות טרם הטמיעו בקרבן את הערכים שבאה השקיפות לה-
גשים, ובכלל אלה הרעיון שלפיו הפקידים והדרג הנבחר הם שליחיו של הציבור וחייבים
לו דין וחשבון.

אי-אפשר לנתח מציאות זו במנותק מהמציאות הפוליטית המורכבת והפילוג על רקע
חמולתי ששוררים במרבית היישובים הערביים. בצל מציאות זו, מתנהגים ראשי רשויות
רבים (ובעלי תפקידים אחרים) כראשי החמולה או הקואליציה, ולא כראשי רשויות שתפ-
קידם לשרת את כלל הציבור. ואם כך, לא פלא שמחדלים ארוכי שנים בפרסום פרוטוקולי
ישיבות מליאה או צווי ארנונה מתרחשים במשמרת שלהם.

בניגוד למחדלים ולחוסר המעש בכל הקשור להפעלת אתרי אינטרנט של הרשויות, בתקו-
פה האחרונה, ככל שמועד הבחירות ברשויות המקומיות (הקבוע ליום 31.10.2023) הולך
ומתקרב, אנו עדים לניצול דפי פייסבוק ופלטפורמות אחרות של חלק מהרשויות לצרכי
תעמולת בחירות וקידום אישי של נבחר ציבור, באמצעות סרטונים, עיצובים ופרסומים
שוטפים שמבקשים להאדיר את שמו ופועלו של ראש הרשות. המשאבים המבוזבזים
בתחום זה מעוררים תהיות ביחס למשקל שמעניקות הרשויות לעיקרון השקיפות. ההש-
קעה בפרסומים לא חיוניים (ולעתים אף לא חוקיים) אלה, מצד אחד, והפרת הוראות דין
מתחום השקיפות מצד שני, הן עדויות להתעלמות מעיקרון השקיפות ומהתפיסה הרואה
בעדכון הציבור על המתרחש בין כותלי הרשות כחלק מהשירותים המוניציפאליים שיש
להעניק לציבור.

חרף כל זאת, נשארת בלבנו תקווה למציאות טובה יותר. השיפור ההדרגתי עליו מצביע
דוח זה מדי שנה וקבוצת הרשויות שמקפידה על רמה ראויה של שקיפות מוכיחים כי אין
המדובר במשימה בלתי אפשרית.

בכבוד רב,

מוחמד קדח, עו"ד

נדאל חאיק, עו"ד

מנכ"ל עמותת עורכי דין לקידום מנהל תקין (ע"ר) מנהל פרויקט "מוניטור השקיפות 2022"

על השקיפות

נקודת הפתיחה בתחום השקיפות הציבורית ידועה ואינה במחלוקת: על כל רשות מקומית, מכוח היותה רשות ציבורית, חלות החובה והאחריות לפעול באופן שקוף. שקיפות התנהלותה של רשות מקומית היא אחד היסודות המרכזיים וההכרחיים לקידום ניהול יעיל ועל-פי כללי המנהל התקין. נוכח העובדה כי שקיפות אינה רק אוסף של חובות חוקיות, אלא גם ערך העומד בפני עצמו, חשוב לעמוד על התכליות והרציונאלים שברקע ערך השקיפות.

בראשית דרכו, מושג השקיפות התפתח מתוך הקריאות לרפורמות בממשל שהתבססו תחילה על הרעיון של קשר ישיר בין הגינות ויושר לממשל תקין. הציפייה הייתה שממשל תקין אינו תחום לניהול אפקטיבי ויעיל אלא גם ניהול הוגן שיש בו כדי להעניק חותם של לגיטימיות לממשל. ניהול תקין משמעו גם ממשל ייצוגי, כאשר הייצוגיות מתבטאת הן בחלוקת המשאב הציבורי והן בהקצאתו. כיום, הדגש בשקיפות אינו מוגבל לרעיון של ייצוגיות ולגיטימיות הממשל אלא גם לרעיון של העצמת הפרט, במובן זה ששקיפות מאפשרת לתושב ליטול חלק יותר פעיל בתהליך הדמוקרטי¹. במקביל להתפתחות זו נוצקו לאורך השנים תכנים נוספים למונח שקיפות המעגנים את התכליות השונות העומדות מאחוריו.

מעבר לרעיון ששקיפות תורמת לממשל ייצוגי וממשל ייצוגי הוא ממשל לגיטימי יותר, עומדים מאחורי הדרישה לשקיפות רציונאלים נוספים. שקיפות היא כלי ביקורת לאופן חלוקת המשאב הציבורי: העמדת מידע על האופן שבו מחולק המשאב הציבורי הוא בגדר ציוד התושב/ת בכלי שיכול לאפשר לו/ה לבקר ולדרוש שיפורים ובכך לבלום ולאזן את כוחה של הרשות ולוודא פעילות תקינה מצדה. שקיפות היא גם תגובה למנהל לא תקין, במובן זה ששקיפות יכולה לשמש כלי מהותי במאבק לביעור תופעות של שחיתות בממשל. כמו כן, שקיפות מקדמת אחריותיות - עצם האפשרות העומדת בפני התושבים/ות לדווח מידע כלשהו מהרשות מזכירה לרשות שהיא חייבת דין וחשבון לציבור. כל האמור לעיל מקבל משנה תוקף לאור ההתקדמות הטכנולוגית שאותה אנו חווים בעידן זה, תוך שהשקיפות מקבלת ערך מוסף בקידום הרעיון של ממשל פתוח וזמין (E-GOVERNMENT) המאפשר הנגשת מידע והנגשת שירותים דרך האינטרנט, כפי שלא היה מעולם.

בשנים האחרונות, בישראל ובעולם, הושם דגש על שלוש תכליות הניצבות בבסיס חובת השקיפות הציבורית. תחילה, לציבור יש זכות לדעת, וזכותו זו היא חלק מזכות היסוד

1 ראו נא הסקירה המלאה:

Eric E. Otenyo and Nancy S. Lind, Faces and Phases of Transparency Reform in Local Government, 27:5 *International Journal of Public Administration* 287, 289 (2004).

לחופש ביטוי המהווה את אבן הראשה במשטר הדמוקרטי. אם המידע אינו נגיש לציבור אזי כיצד יעלה בידי הציבור להביע את דעתו? הכיצד יוכל הציבור לפקח, לבקר ולדרוש שינויים?

כמו כן, פעילות בלתי שקופה של רשויות המנהל תביא לכרסום באמון הציבור ובלגיטימיות פעילותן של הרשויות. זאת ועוד, דרישתו של הציבור לדעת היא בבחינת "זכות ולא חסד", שהרי המידע שאותו הציבור מבקש הוא קניינו של הציבור והרשות מחזיקה במידע בנאמנות עבור אותו ציבור.

לפיכך, כאשר רשות מקומית מתנהלת באופן שקוף – בעיקר (ולא רק) באמצעות הקמת אתר אינטרנט עדכני, מקיף וחינמי – היא בעצם מחזירה לציבור נכס שהוא שלו ומעמידה בפני התושבות/ים את הכלים שדרכם הן/ם יכולות/ים לבקר, לפקח ולגבש דעה. זרימת המידע מן הרשות לאוויר העולם היא המאפשרת לתושבות/ים לבקר את תהליך קבלת ההחלטות ולוודא כי הרשות אכן פועלת לקידום טובת הכלל באופן מיטבי וללא משוא פנים. בתורו, תהליך כזה מחזק את ממשקי האמון בין התושב/ת לרשות. כמו כן, שקיפות וממשל פתוח מעצימים את התושב/ת, מחזקים את התהליך הדמוקרטי ומאפשרים מעורבות אזרחית אמיתית ואפקטיבית.

בימינו, אין עוד עוררין על חשיבותה של השקיפות, אשר נתפסת כאחד מעמודי התווך של פעילות שלטונית תקינה ויעילה מחד גיסא, והמבטיחה את שיתוף הציבור ומעורבותו מאידך גיסא. נוכח האמור, דומה כי רשויות מנהליות (ומקומיות) שאינן מקפידות על יישום חובותיהן בתחום זה חוטאות לתפקידן העיקרי ופוגעות במישרין בלגיטימיות פעילותן.

הדין והשקיפות

"הזכות לקבלת מידע על פעילותן של רשויות ציבוריות היא מאבני היסוד של חברה חופשית. היא נוגעת לעצם קיומו של המשטר הדמוקרטי, היא מזינה את חירות הביטוי וניזונה ממנה והיא משקפת את התפיסה המשפטית לפיה הרשות כנאמן הציבור מחויבת לדאוג לציבור ולא לעצמה במילוי תפקידיה".²

חובות השקיפות החלות על רשויות מקומיות ככלל, וחובות השקיפות לעניין פרסום מידע ומסמכים באתרי האינטרנט בפרט, מעוגנות בדברי חקיקה שונים. חרף העובדה כי בהיבט החוקי הרשויות המקומיות אינן מחויבות בפרסום מידע ומסמכים מעבר לאלה שנקבעו בדין, נזכיר כי פעילות שקופה היא ערך עצמאי אף במנותק מהוראות הדין, ולעניין זה נכון יהיה לומר "כל המרבה הרי זה משובח".

הוראת הדין המכוננת את חובת העיריות להקים אתרי אינטרנט היא סעיף 248ב לפקודת העיריות [נוסח חדש] שהתווספה לפקודה במסגרת תיקון חקיקה משנת 2007. ההוראה חלה גם על מועצות מקומיות ואזוריות מכוח סעיף 13 לפקודת המועצות המקומיות [נוסח חדש]. על-פי הוראה זו חלה חובה על כלל הרשויות המקומיות להקים אתר אינטרנט "נגיש לציבור ללא תשלום" (כך לשון ההוראה) תוך שנה מיום התיקון (עד שנת 2009). אשר לתכני האתר, קובעת ההוראה שני סעיפי משנה: האחד הינו סעיף סל כללי המחייב את הרשות המקומית לפרסם באתר "מידע שעליה לפרסם" בעיתון או ברשומות. כך, ולהמחשה, מאחר שהרשויות המקומיות מחויבות בפרסום חוקי העזר, תמצית התקציב המאושר, תמצית הדוחות הכספיים השנתיים ומכרזים פומביים להתקשרויות עם ספקים וקבלת עובדים בעיתונות, הרי שחלה עליהן חובה לפרסם מידע זה גם באתר; השני הינו סעיף ממוקד המחייב את הרשות המקומית לפרסם פרוטוקולים והקלטות (או תמלילים) של ישיבות המליאה המתקיימות בדלתיים פתוחות.

בצדה של הוראת סעיף 248ב הנזכרת, קיימות הוראות נוספות בדברי חקיקה שונים המ-חייבות רשויות מקומיות בפרסום מידע קונקרטי באתר האינטרנט. ראש וראשון לדברי חקיקה אלה הינו חוק חופש המידע, התשנ"ח-1998 החובק בין הוראותיו רשימה לא מבוטלת של מסמכים ופריטי מידע שיש לפרסם באתר. כך, סעיף 5(א) לחוק חופש המידע ותקנות חוק חופש המידע, התשנ"ט-1999 (להלן: "התקנות") מחייבים כל רשות מקומית בפרסום דין וחשבון שנתי שיכלול מידע על אודות פעילותה ותחומי אחריותה והסבר על תפקידיה וסמכויותיה. בין היתר, קובעות התקנות כי הדוח יכלול את פירוט מבנה הרשות הציבורית, אגפיה, יחידותיה ויחידות הסמך שלה; תקציב הרשות הציבורית לשנה הנו-כחית; מענה של הרשות ודרכי ההתקשרות עמה; תמיכה שנתנה הרשות למוסדות ציבור בשנה החולפת, לרבות שם המוסד והיקף התמיכה שניתנה.

2 ע"מ 9135/03 המועצה להשכלה גבוהה נ' הוצאת עיתון הארץ, פסי' 8 לפסק דינה של השופטת חיות (ניתן ביום 19.01.06).

בנוסף, מעגן סעיף 5(א) לחוק חופש המידע את חובת הרשות המקומית לפרסם דיווח שנתי של הממונה על-פי חוק חופש המידע ברשות, ואילו סעיף 7(א) לתקנות חופש המידע (אגרות), התשנ"ט-1999 מחייב לפרסם מידע בדבר דרכי תשלום אגרות חופש המידע.

מעבר לכל אלה, ניתן למצוא חובות פרסום נוספות בחוקים נוספים הקשורים לפעילות המוניציפאלית: תקנות חופש המידע (העמדת מידע על איכות הסביבה לעיון הציבור), התשס"ט-2009 מחייבות פרסום פריטי מידע הנוגעים לאיכות הסביבה; סעיפים 34 ו-91 לתקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לשירות), התשע"ג-2013 מורים על פרסום מידע על התאמות נגישות שבוצעו ופרטי רכז הנגישות; סעיף 9 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998 מחייב פרסום תכנית שנתית להעסקת אנשים עם מוגבלות; סעיף 8 לחוק הרשויות המקומיות (מנהל יחידת נוער ומועצת תלמידי דים ונוער), התשע"א-2011 מורה על פרסום מידע באשר למועצת תלמידים ונוער; סעיפים 15 ו-17 לחוק הרשויות המקומיות (ממונה על תלונות הציבור), התשס"ח-2008 מחייבים לפרסם את דיווח הממונה על תלונות הציבור ברשות; סעיף 24(ה) לחוק התכנון והבניה, התשכ"ה-1965 מורה על פרסום תמצית תקציב הוועדה המקומית/המרחבית לתכנון ובניה שבה חברה הרשות המקומית; וסעיף 37 לחוק רישוי עסקים, התשכ"ח-1968 מורה על פרסום מידע בדבר תנאים ודרישות בעניין רישוי עסקים.

סיכום האמור הינו פשוט – על כל רשות מקומית מוטלת חובה בת שני שלבים: הראשון, הקמת אתר אינטרנט; והשני, הזנת אתר האינטרנט בחומרים ובמידע הקבועים בדין. החובה הכפולה מלמדת גם כי עצם הקמת האתר אינה מספקת ואין בה כדי לקדם את ערכי השקיפות. רק לאחר השלמת יישום השלב השני, פרסום המידע והמסמכים, תמומת שנה הוראות הדין ויקודמו ערכי השקיפות וזכות הציבור לדעת.

למרבה הצער, וחרף הזמן הרב שחלף מהמועד ליישום הוראות הדין (שנת 2009), ומאמצי העמותה בשנים האחרונות במאות פניות ועשרות עתירות, המציאות מוכיחה כי חלק ניכר מן הרשויות המקומיות הערביות לא מילאו אחר חובותיהן, וחלקן לא מפעילות אתר אינטרנט ראוי עד היום. דוח זה נועד להוות כלי מסייע ומתמרץ להכוונת הרשויות המקומיות לפעילות תקינה ושקופה, שתחזק את אמון הציבור.

השקיפות ברשתות החברתיות

הרשתות החברתיות מהוות כיום אחד הערוצים החשובים ליצירת קשר וקבלת עדכונים שונים. החברות השונות, משרדי הממשלה ויתר המוסדות הציבוריים מפעילים דפים ברשתות החברתיות (ובמיוחד ברשת פייסבוק), ודפים אלה זוכים לתפוצה רחבה. בשנים האחרונות, גובר שימוש הרשויות המקומיות ברשתות אלה, ועולות קריאות לאסדרת תחום זה.

בינתיים, אין חובה בדין לנהל דף ברשתות החברתיות, ואין הגבלות ברורות לגבי התוכן של דפים אלה. אולם, כפי שצינו קודם, כל פרסום מעבר לסף המינימלי הקבוע בדין הוא

צעד מבורך. רשתות אלה עשויות לשמש כאמצעי קשר נוסף, דרכו יכול התושב לקבל עדכונים ומידע על אודות פעילות הרשות ושירותיה.

אולם, בהינתן היעדר האסדרה והיעדר הוראות דין ברורות בכל הנוגע להפעלת דפים ברשתות החברתיות, כלי זה עלול להיות מנוצל לקידום אישי של הנהלת הרשות, לתעמולת בחירות, או לפרסום מגמתי המסתפק במידע שנוח לרשות לפרסם. כך למשל, רשויות אינן מפרסמות ברשתות החברתיות דוחות של מבקר הרשות או הממונה על תלונות הציבור, אלא בוחרות להדגיש בפרסומיהן אירועים שוליים בעלי אופי חגיגי. תופעה זו הולכת ומתרחבת ככל שמתקרבות הבחירות המוניציפאליות, שתתקיימנה בשנה הבאה.

מכל מקום, חרף החשש מפני ניצול הרשתות החברתיות לרעה, תוך שימוש בעקרון השקיפות ככסות לכך, הרשתות החברתיות הן אמצעי חשוב נוסף להגברת השקיפות. חלק מהרשויות מנצלות את טכנולוגיית השידור הישיר בדפי הפייסבוק ומשדרות ישיבות של מליאת המועצה, וזאת ללא ספק עליית מדרגה חשובה וראויה לשבח.

השקיפות בענייני הסביבה

הדין (תקנות חופש המידע (העמדת מידע על איכות הסביבה לעיון הציבור), תשס"ט-2009) מחייב, כפי שציינו לעיל, פרסום מדדים וממצאי בדיקות שערכה הרשות בתחום הסביבה. פרסום זה נבדק כמדי שנה במוניטור השקיפות, כחלק מפרסומי החובה שנבדקים בדוח. אך כאמור, כל פרסום מעבר לדרישות הבסיסיות המעוגנות בחוק הוא צעד חשוב לקידום השקיפות.

נושא הסביבה והאקלים נחשב כיום לסוגיה בוערת, אשר מעסיקה את דעת הקהל ברמה הגלובלית, בצל ריבוי שינויי האקלים, הבאים לידי ביטוי בתנאי מזג אוויר קיצוניים ואסונות טבע ברחבי העולם.

לנוכח חשיבות הנושא, יזמה "עורכי דין לקידום מנהל תקין" פרויקט משותף יחד עם עמותת "אזרחים למען הסביבה" ועמותת "חיים וסביבה", ופנתה לרשויות במטרה לוודא הקמת ועדת החובה להגנת הסביבה וכינוסה (בהתאם לסעיף 149 לפקודת העיריות), החל על מועצות מקומיות ואזוריות מכוח סעיף 13 לפקודת המועצות המקומיות). רשויות רבות נענו לפניית אלה ופעלו להקמת הוועדות וכינוסן. מאוחר יותר קיימו העמותות השתלמויות והרצאות ייעודיות לחברי ועדות אלה.

מתוך הערכה לרשויות שקיימו חובתן בדין ופרסמו מידע לציבור על אודות הרכב הוועדה ועבודתה, בחרנו להעניק ניקוד נוסף (בונוס) בגין פרסום זה.

מתודולוגיה

דוח זה מבקש לתת תמונה רחבה ככל האפשר על רמת השקיפות ברשויות המקומיות הערביות ולכן נבדקו אתרי האינטרנט של כל הרשויות המקומיות הערביות בישראל ודפיהן ברשת פייסבוק.

במרכזו של הדוח ניצבת בחינה של עמידת הרשויות המקומיות הערביות בהוראות הדין המחייבות פרסום מידע ומסמכים שונים באתרי האינטרנט. מאחר שהוראות הדין זהות לכל הרשויות המקומיות, הרי שבחינת היישום בכל רשות ורשות מאפשרת למקם את הרשויות על סולם אובייקטיבי אחיד ולהשוות ביניהן.

איסוף הנתונים ובדיקת קיומן של הוראות הנוגעות לשקיפות באתרי האינטרנט של הרשויות המקומיות, נעשו ונערכו בתקופה שבין 02.10.2022 ועד 16.10.2022.

במהלך הבדיקה, בחנו את פרסומם של שני סוגי מידע באתר האינטרנט של כל רשות ורשות: הראשון, מידע שעל הרשות לפרסם באתר האינטרנט שלה בהתאם להוראות הדין ומכוח החוקים השונים שהתייחסו אליהם בפרק הקודם; השני, מידע מהותי, שעל אף שהרשות איננה מחויבת לפי דין לפרסם, הוא אינו פחות חשוב ופרסומו חיוני ומתבקש (רשימת פריטי המידע המלאים שנבדקו מופיעה בנספח לדוח).

אשר לניהול דפים ברשתות החברתיות, ולאור היעדר הוראות דין שמסדירות סוג זה של פרסום, התמקד הדוח אך ורק בבדיקה כמותית של ניהול דפים והעלאת פרסומים ברשתות אלו, ללא מתן ניקוד.

פריטי המידע חולקו לשלושה חלקים עם ניקוד שונה לכל חלק. החלק הראשון מכיל פריטי מידע **מרכזיים** המעוגנים בדין והמונים 19 במספר. קיומו של אחד הפריטים הללו באתר האינטרנט של הרשות מזכה אותה ב-6 נקודות. חלק מהפריטים הללו (8 במספר) יזכו את הרשות ב-3 נקודות נוספות אם פורסם מידע משנים קודמות. לדוגמא: מידע על שיעורי הארנונה ומועד תשלומה יכול שיזכה את הרשות ב-6 נקודות אם המידע קיים לשנת 2022 בלבד, ב-3 נקודות אם המידע קיים לשנתיים הקודמות בלבד, או במלוא הניקוד של 9 נקודות אם המידע קיים גם לשנה הנוכחית וגם לשנים קודמות.

החלק השני מכיל פריטים **משניים** המעוגנים בדין והמונים 10 במספר. קיומו של אחד הפריטים הללו באתר האינטרנט של הרשות מזכה אותה ב-4 נקודות.

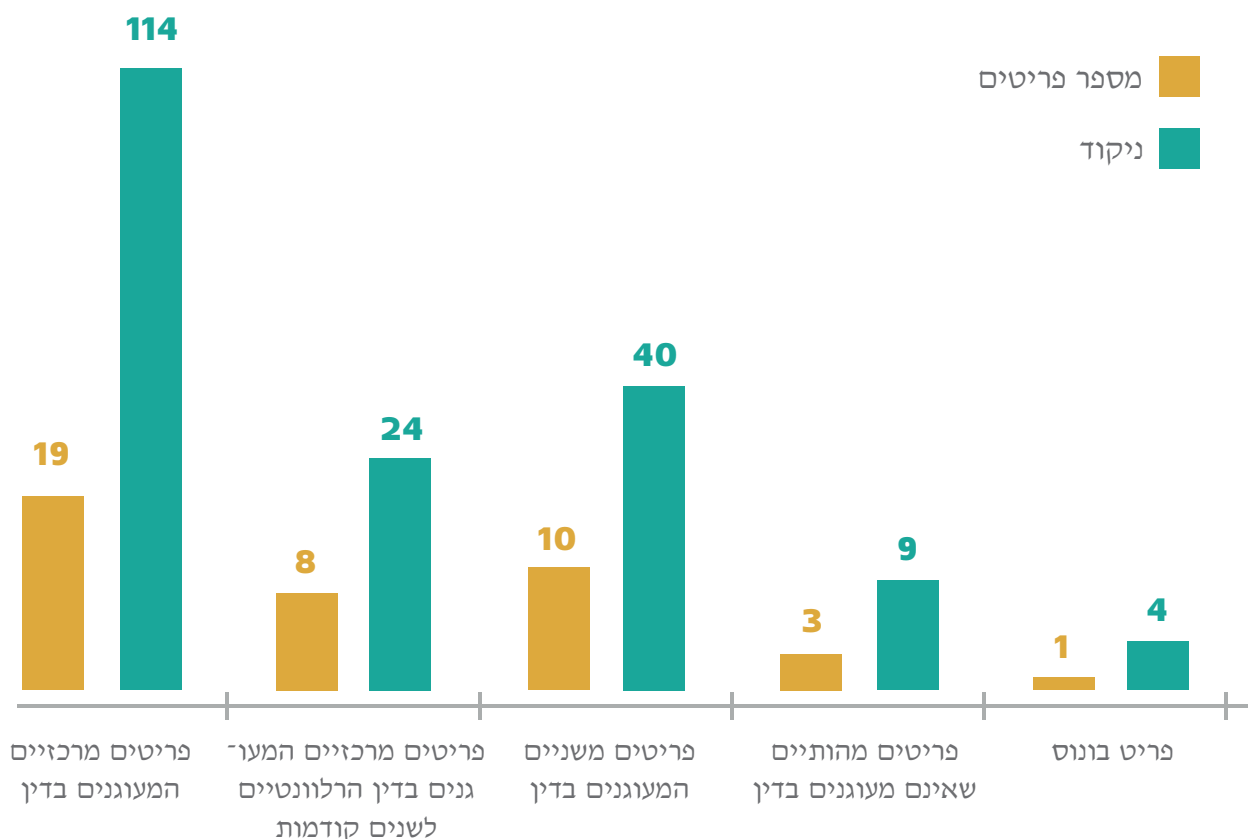
החלק השלישי מכיל **פריטים מהותיים נוספים שאינם מעוגנים בדין** והמונים 3 במספר. קיומו של אחד הפריטים הללו באתר האינטרנט של הרשות מזכה אותה ב-2 נקודות. ככל שהפריט קיים לשנתיים הקודמות תזכה הרשות בנקודה נוספת. לטעמנו, עצם העובדה

שפריטים אלו אינם מעוגנים בדין אינה פוטרת את הרשות מפרסומם כחלק מהחובה הכללית לנהוג בשקיפות.

למרות האמור, ולשם שמירה על מדד אובייקטיבי ואחיד לכל, ולמען ההגינות, הענקנו לפריטים הללו ניקוד נמוך מן הניקוד שניתן לפריטים המעוגנים בדין. החלטתנו להוסיף את הפריטים הללו למדד נשענת על התפיסה כי החובות הקבועות בדין אינן בגדר רף מקסימלי שמאחוריו יכולה הרשות להסתתר ולטעון כי קיימה כל חובותיה כלפי הציבור. אנו סבורים כי על הרשויות לפעול, מעצם היותן גופים שכל תכליתם לשרת את הציבור, במלוא המרץ לטובת אותו הציבור ובין היתר להתנהל בשקיפות מרבית, גם בהיעדר חובה חוקית פורמאלית.

מעבר לאמור, ניתן ניקוד נוסף (עד 4 נקודות) לרשויות שפרסמו מידע על אודות ועדת איכות הסביבה ברשות ועבודתה. נבדק קיומו של מידע על אודות הרכב הוועדה, פרוטוקולי ישיבותיה, תכניות עבודה ופעילות שקיימה (ניתנה נקודה אחת לכל אחד מסוגי המידע הנזכרים). בנוסף נבדק אם עמדה הרשות בחובתה לפרסם ממצאי מדידות שערכה הרשות, לפי תקנות חופש המידע (העמדת מידע על איכות הסביבה לעיון הציבור) (במסגרת הקבוצה השנייה). **נדגיש:** היעדר מידע על אודות הוועדה לא גרע מהציון הסופי שקיבלה הרשות, אך קיומו של מידע זה הקנה לרשות ניקוד נוסף.

תרשים 1: חלוקת הפריטים שנבדקו והניקוד שניתן לכל חלק



סך הניקוד המקסימלי שהרשות יכולה לצבור הוא 191 נקודות (187 נקודות במסגרת הסעיפים שנבדקו, ו-4 נקודות נוספות שניתן לצבור בהתקיים מידע על אודות הוועדה להגנת הסביבה ברשות). לאחר הבדיקה וקידוד הממצאים ניתנו לכל רשות שני ציונים סופיים: **האחד**, סך הנקודות שצברה (מתוך 187 אפשריות); **והשני**, השיעור היחסי של הנקודות שצברה מתוך כלל הנקודות האפשריות.³

לאחר השלמת הבדיקה, חולקו הרשויות לשלוש קבוצות בהתאם לתוצאה היחסית המ- שוכללת שצברו: רשויות שצברו מעל 65% מהניקוד המקסימלי; רשויות שצברו 50% עד 65%; רשויות שצברו מתחת ל-50%.

חשוב לציין כי אין תכלית המדד לחלק ציונים לרשויות המקומיות. הניקוד במקרה זה אינו היעד אלא הכלי. כלי שמאפשר לרשויות, למשרדי הממשלה ולכלל הציבור לקבל תמונה מלאה וממצה על מידת השקיפות של הרשויות המקומיות הערביות. הכלי גם מאפשר השוואה בין הרשויות המקומיות, זיהוי מגמות ואיתור קשיים מיוחדים. כולנו תקווה כי ההשוואה, כמו גם הפרסום השנתי של המדד, יולידו תחרות שתביא לשיפור בשנים הבאות.

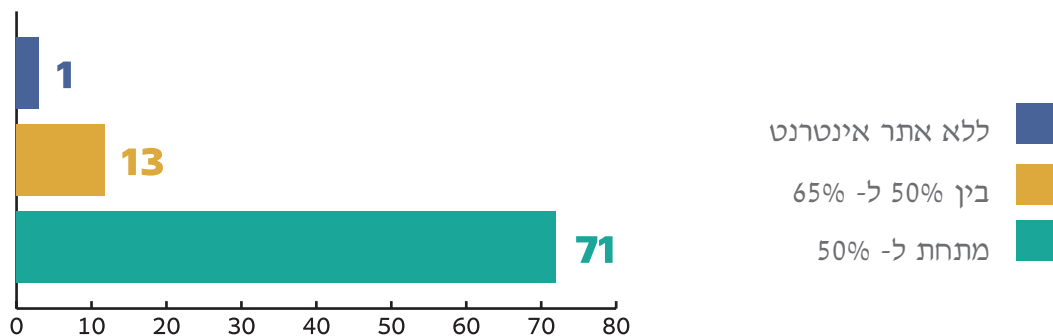
3 ניתן לקבל את טבלת ה-EXCEL המלאה אשר מכילה את מלוא המידע באשר לקיומם או חוסר קיומם של הפרמטרים של השקיפות אשר נבדקו עבור כל רשות.

תמצית הממצאים

ממצאים כלליים

מכלל 85 הרשויות המקומיות שנבדקו, אין ולו רשות מקומית אחת שנמנית עם הקבוצה הראשונה (ציון מעל 65%). 13 רשויות בלבד זכו לציון הנע בין 50%-65%. 71 רשויות קיבלו ציון מתחת ל-50%, ורשות אחת (המועצה האזורית בוסתאן אלמרג'י) פעלה בתקופת עריכת הבדיקה ללא אתר אינטרנט.

תרשים 2: חלוקת אתרי האינטרנט של הרשויות המקומיות הערביות לקבוצות לפי תוצאות הבדיקה

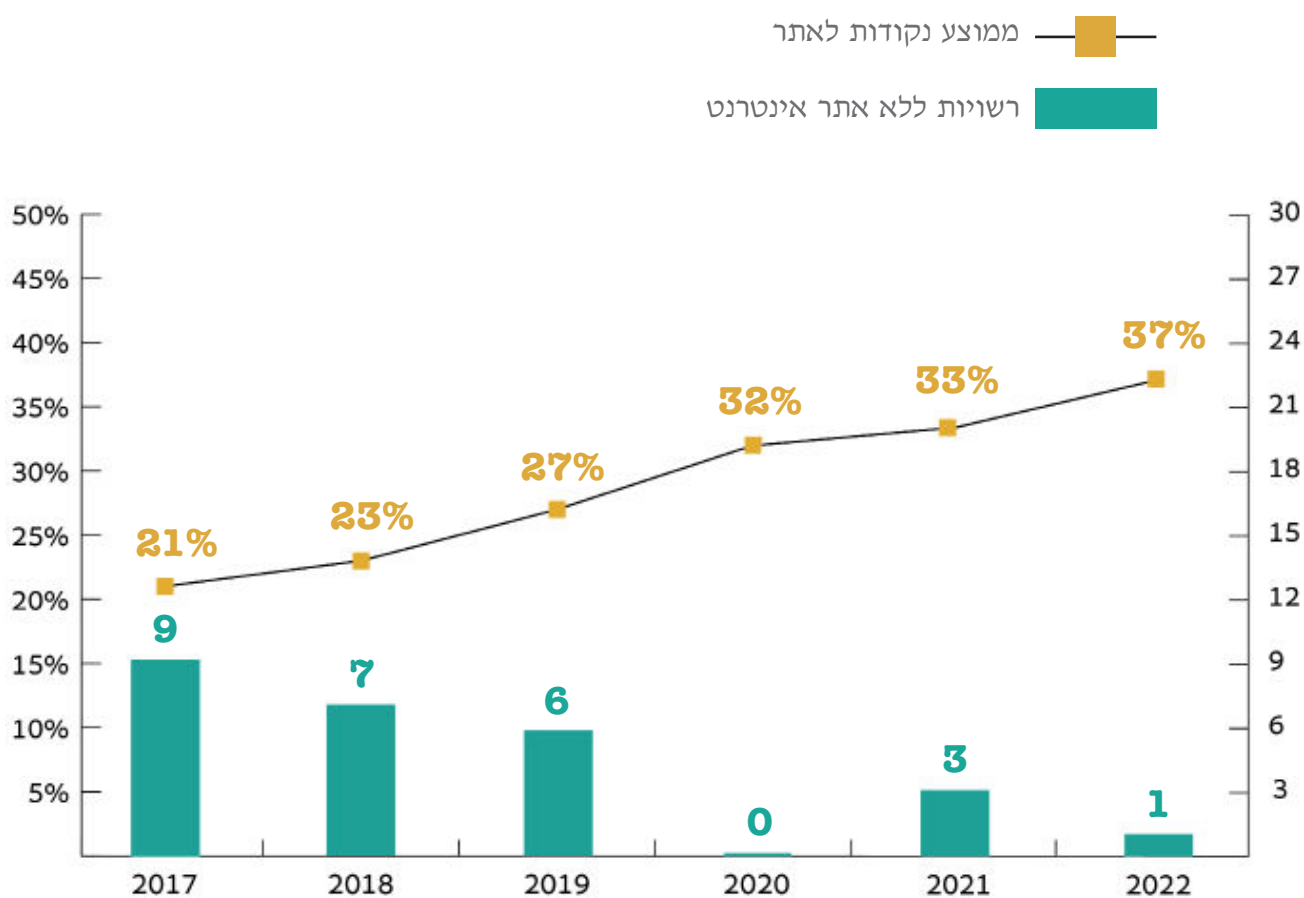


הרשויות המקומיות שנכללו בקבוצה השנייה זכו לציון הנע בין 50% ל-65% הן המועצות המקומיות בועיינה-נוג'ידאת, דיר אל-אסד, אעבלין, כפר כמא, עילבון, עין קניא, נחף, ג'סר א-זרקא, כפר קרע, עספיא, ג'לג'וליה, והעיריות אום אל-פחם וטמרה.

הבדיקה העלתה כי ישנן רשויות שמחזיקות אתרים חלולים, בהם נמצא מידע מצומצם ביותר שמתמזה במספרי טלפון וכיוצא באלה פריטי מידע דלים, ואילו חלקם לא עודכנו מזה מספר שנים.

חרף האמור, במכלול, הממוצע השנתי של כל הרשויות נמצא בעלייה מתמדת, אם כי בקצב איטי. הממוצע בשנת 2017 היה 21%, עלה ל-23% בשנת 2018, ל-27% ב-2019, ל-32% בשנת 2020, ל-33% בשנת 2021, והשנה הגיע ל-37%.

תרשים 3: מספר הרשויות ללא אתר וממוצע הנקודות לאתרי הרשויות לאורך השנים



הטבלה מציגה את התוצאות הסופיות (באחוזים) והשינוי בניקוד הכולל בהשוואה לשנה שעברה.

ריכוז התוצאות הסופיות

השינוי לעומת השנה שעברה	ציון שנת 2022	הרשות המקומית
↑ 11%	47%	דאלית אל-כרמל
-3%	35%	דבוריה
-1%	51%	דיר אל-אסד
-3%	41%	דיר חנא
0%	17%	זמר
4%	20%	זרזיר
2%	33%	חורה
5%	19%	חורפיש
2%	2%	טובא זנגריה
↑ 10%	47%	טורעאן
↓ -39%	11%	טייבה
4%	29%	טירה
↑ 19%	60%	טמרה
6%	31%	יאנוח ג'ת
5%	44%	יפיע
7%	19%	ירכא
6%	49%	כאבול
-9%	41%	כאוכב אבו אל-היג'א
2%	47%	כסייפה
↓ -12%	42%	כסרא-סמיע
8%	22%	כעביה טבאש חג'אג'רה
3%	47%	כפר ברא

השינוי לעומת השנה שעברה	ציון שנת 2022	הרשות המקומית
-2%	22%	אבו גוש
6%	34%	אבו סנאן
0%	63%	אום אל-פחם
↑ 14%	43%	אכסאל
-2%	24%	אל-בטוף
↑ 11%	44%	אל-קסום
0%	53%	אעבלין
4%	38%	באקה אל-ג'רביה
0%	-	בוסתן אל-מרג'י
↑ 12%	58%	בועינה נוג'ידאת
↑ 17%	42%	בוקעאתה
↑ 24%	38%	ביענה
4%	38%	ביר אל-מכסור
9%	42%	בית ג'ן
2%	39%	בסמ'יה
-1%	21%	בסמת טבעון
↑ 14%	32%	ג'דידה מכר
3%	33%	ג'וליס
↑ 34%	62%	ג'ולג'וליה
↑ 30%	54%	ג'סר א-זרקא
-7%	37%	ג'ת
-1%	28%	גוש חלב

החץ הירוק מעיד על שיפור ניכר בכמות התכנים באתר האינטרנט של הרשות לעומת השנה שעברה; החץ האדום מעיד על התדרדרות ניכרת. בשאר הרשויות לא היה שינוי ניכר.

הרשות המקומית	ציון שנת 2022	השינוי לעומת השנה שעברה
עילוט	49%	↑ 17%
עין מאהל	39%	2%
עין קנייא	50%	3%
עספיא	50%	↑ 21%
עראבה	42%	↓ -10%
ערערה	42%	↑ 12%
ערערה בנגב	44%	-3%
פורידיס	16%	0%
פסוטה	42%	1%
פקיעין (בוקייעה)	28%	-2%
קלנסווה	28%	6%
ראמה	22%	1%
רהט	45%	-6%
ריינה	39%	2%
שבלי-אום אל ג'נם	23%	-6%
שגב שלום	44%	1%
שעב	27%	-3%
שפרעם	34%	7%
תל שבע	28%	6%

הרשות המקומית	ציון שנת 2022	השינוי לעומת השנה שעברה
כפר יאסיף	49%	-1%
כפר כמא	51%	4%
כפר כנא	32%	1%
כפר מנדא	23%	↓ -15%
כפר קאסם	40%	-5%
כפר קרע	59%	4%
לקיה	24%	-5%
מג'ד אל-כרום	37%	-5%
מג'דל שמס	46%	4%
מגאר	48%	8%
מזרעה	41%	↑ 22%
מסעדה	33%	5%
מעיליא	29%	9%
מעלה עירון	28%	↓ -10%
משהד	35%	-3%
נווה מדבר	43%	4%
נחף	52%	-3%
נצרת	32%	↓ -12%
סאג'ור	8%	8%
סחינין	49%	3%
ע'ג'ר	31%	9%
עילבון	53%	↑ 29%

מעבר לממצאים הכלליים, המדברים בעד עצמם, בחרנו להתייחס בהרחבה לחלק מה-
ממצאים ולהציג מספר נושאים נבחרים שיש בהם כדי להציג תמונה נרחבת ומעמיקה
יותר באשר לאופן שבו רשויות מקומיות ערביות מתייחסות לערך השקיפות.

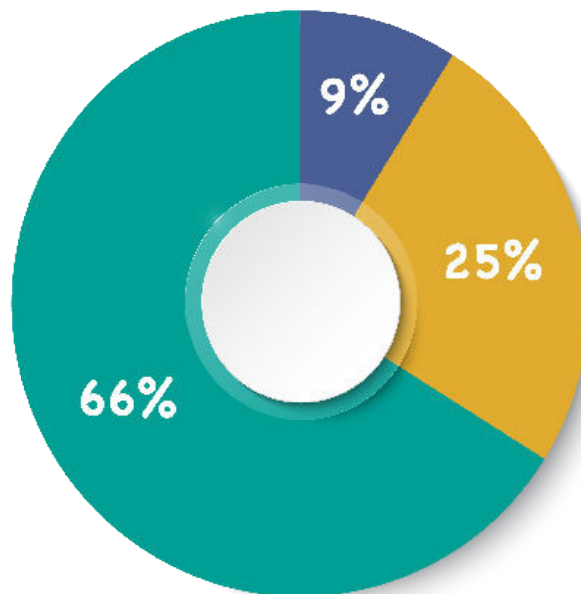
פריטים מהותיים המעוגנים בד"ן

סקירת עיקרי פעילות הרשות בשנה החולפת

סקירה זו מסכמת את עיקרי פעילותה של הרשות בשנה החולפת, מהות הפרויקטים שבו-
צעו על-ידי הרשות, קידום תכניות פיתוח, ומאפייני ההשקעה בתחומי החיים השונים של
תושביה. הסקירה מאפשרת לציבור גם להתרשם מסדרי העדיפויות של הרשות המקומית
ביישום הפרויקטים בפועל, שהוא לעתים שונה מסדרי העדיפויות המתוכננים מראש
ולהביע דעתו בנושא.

9% מהרשויות המקומיות הערביות בלבד קיימו חובה זו במלואה, 25% מהרשויות קיימו
חובה זו באופן חלקי, ו-66% מהרשויות לא קיימו חובה זו.

תרשים 4: יישום החובה לפרסם סקירת עיקרי פעילות הרשות בשנה החולפת



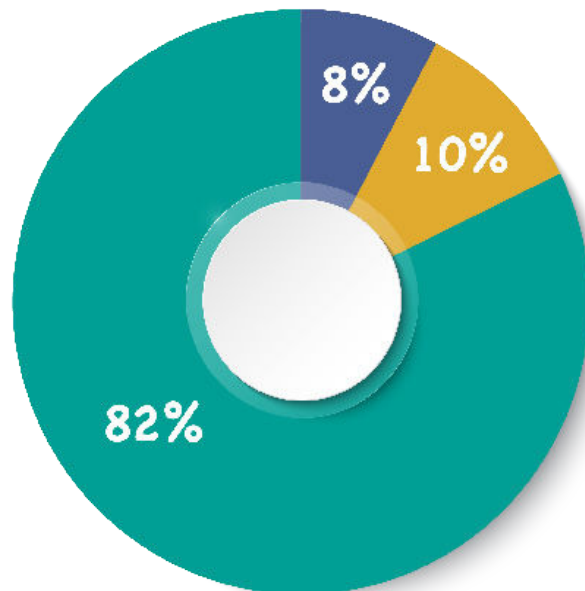
- רשויות שקיימו את החובה באופן מלא
- רשויות שקיימו את החובה באופן חלקי
- רשויות שלא קיימו את החובה כלל

סקירת עיקרי הפעילות המתוכננת לשנה הנוכחית

בנוסף לחובה לפרסם את עיקרי פעילות הרשות בשנה החולפת, על הרשות גם ליידע את הציבור באשר לתכנון הכולל לשנה הנוכחית, לרבות הצגת הפרויקטים הנמשכים מהשנים הקודמות, ואת הפרויקטים, המטרות והתכניות לשנה הנוכחית.

8% מהרשויות המקומיות הערביות בלבד קיימו חובה זו במלואה, 10% מהרשויות קיימו חובה זו באופן חלקי, ו-82% מהרשויות לא קיימו חובה זו.

תרשים 5: יישום החובה לפרסם סקירת עיקרי הפעילות המתוכננת לשנה הנוכחית



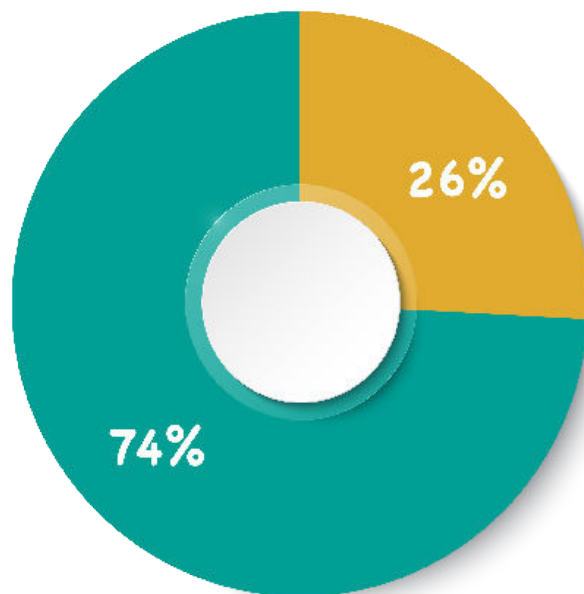
- רשויות שקיימו את החובה באופן מלא
- רשויות שקיימו את החובה באופן חלקי
- רשויות שלא קיימו את החובה כלל

תקציב הרשות הציבורית לשנה הנוכחית

התקציב של הרשות הוא אחד המרכיבים המרכזיים בקידום ערך השקיפות וביצירת אמון בין הרשות לציבור שאותו היא משרתת. במהותו, התקציב הוא המסמך העיקרי המפרט את האופן שבו עתידה הרשות לחלק את המשאבים הציבוריים, לרבות הניצול המתוכנן של כספי משלם המסים. עיון בתקציב הרשות מלמד על השקעותיה הצפויות, ומכאן, על סדרי עדיפויותיה. התקציב אף מאפשר לציבור להתרשם ולהסיק מסקנות באשר לקיום הבטחותיו של ראש הרשות בקידום סדר העדיפויות שעליו הצהיר.

26% מהרשויות המקומיות הערביות בלבד קיימו חובה זו, לעומת 74% מהרשויות שלא עשו כן.

תרשים 6: יישום החובה לפרסם את תקציב הרשות הציבורית לשנה הנוכחית



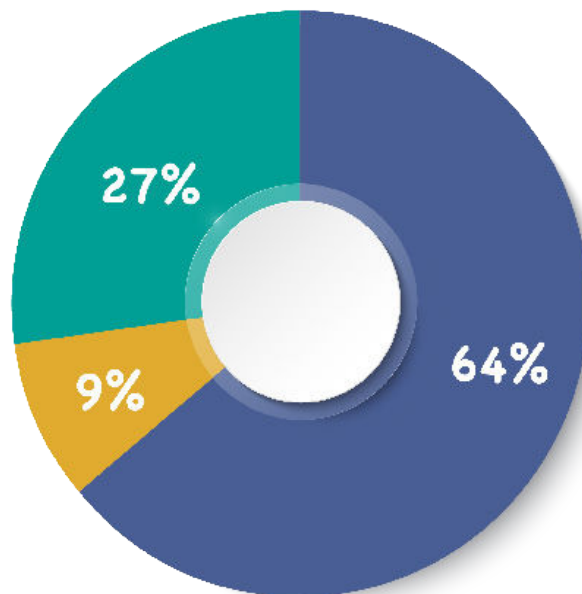
רשויות שקיימו את החובה ■
רשויות שלא קיימו את החובה ■

חוקי העזר של הרשות

סמכויותיה של הרשות המקומית כוללות חקיקת חוקי עזר שיש בהם כדי לקדם ולייעל את עבודת הרשות. בין היתר, נוהגות הרשויות המקומיות לחוקק חקיקה לשם הבטחת הארגון והסדר ביישוב, שמירה על הניקיון, הבטחת שעות מנוחה והגנה על איכות הסביבה. חוקי העזר משפיעים במישרין על חיי התושבים ומכאן הצורך החיוני בפרסום החוקים באתר האינטרנט.

64% מהרשויות המקומיות הערביות קיימו חובה זו במלואה, 9% מהרשויות קיימו חובה זו באופן חלקי (אלה בעיקר ציינו שמות חוקי העזר של הרשות מבלי לפרסמם), ו-27% מהרשויות לא קיימו חובה זו.

תרשים 7: פרסום חוקי העזר של הרשות



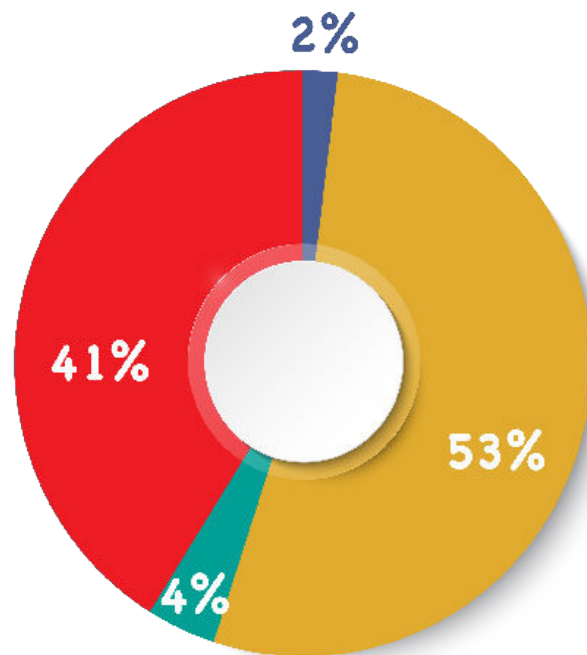
- רשויות שקיימו את החובה באופן מלא
- רשויות שקיימו את החובה באופן חלקי
- רשויות שלא קיימו את החובה כלל

תמצית הדוחות הכספיים

אם התקציב נחשב כמתווה דרך להכנסות הרשות הצפויות ולהוצאותיה על פרויקטים שונים, הרי שהדוחות הכספיים מציגים את סוף המסלול ומפרטים בפני הציבור את תוצאות הפעילות בפועל. מעבר לכך, תמצית הדוחות הכספיים מתייחסת גם לסיכונים שעמם עתידה הרשות להתמודד (הליכים משפטיים או שינויים ארגוניים), והיא כוללת את שווי הנכסים שבחזקת הרשות.

2% מהרשויות פרסמו את תמצית הדוחות הכספיים עבור השנה האחרונה (2021) בלבד, ללא פרסום דוחות משנים קודמות, 4% מהרשויות פרסמו את דוחות השנה האחרונה ודוחות מהשנתיים שקדמו לה, 53% מהרשויות פרסמו דוחות מהשנתיים הקודמות (ללא השנה האחרונה), ו-41% מהרשויות המקומיות הערביות לא קיימו חובה זו כלל.

תרשים 8: פרסום תמצית הדוחות הכספיים



רשויות שקיימו חובה זו עבור השנה האחרונה הרלוונטית (2021)

רשויות שקיימו חובה זו עבור אחת מהשנתיים הקודמות בלבד

רשויות שקיימו חובה זו עבור השנה האחרונה הרלוונטית (2021) ועבור אחת מהשנתיים הקודמות

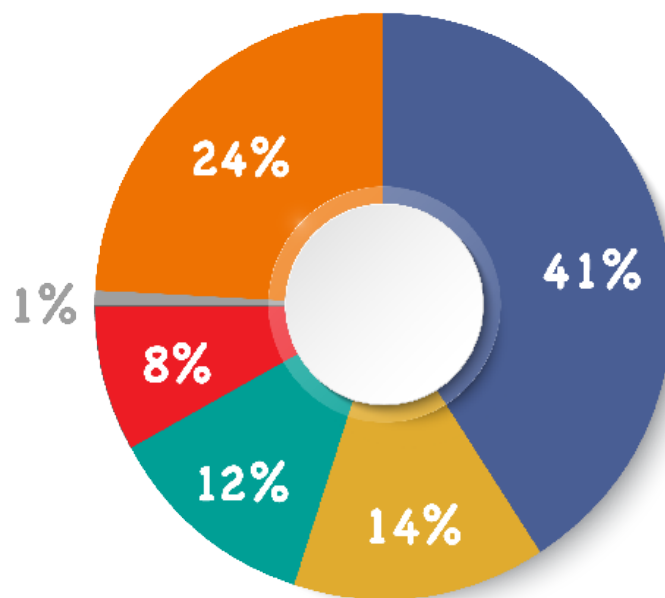
רשויות שלא קיימו את החובה כלל

שיעורי הארנונה ומועד תשלומה

ארנונה היא המס העירוני המרכזי שהרשות המקומית מטילה על תושביה. ההכנסות מגביית מס הארנונה הן חלק ניכר מההכנסות השנתיות לכל רשות מקומית אשר עתידות לשמש את הרשות לקידום טובת הכלל. החובה לשלם ארנונה מוטלת על כל בעל נכס ביישוב וגובה המס משתנה בהתאם לשימוש הנעשה בנכס (ארנונה לעסקים היא גבוהה משמעותית מארנונה למגורים). על רקע זה, ברור כי לתושבים הזכות לעיין בצו הארנונה המרכז את שיעורי הארנונה לכל סוגי הנכסים ולקבל פירוט מלא באשר למועדי התשלום ואפשרויות פריסת השומה לתשלומים. בנוסף לכך, חשוב שמידע על גובה הארנונה יהיה נגיש גם עבור שנים קודמות, על מנת לאפשר לציבור לערוך השוואות ולנתח את המידע.

41% מהרשויות המקומיות הערביות פרסמו את שיעורי הארנונה ומועדי תשלומה עבור שנה זו והעמידו מידע זה לציבור גם עבור שנתיים קודמות, 14% מהרשויות פרסמו שיעורי הארנונה ומועדי תשלומה עבור שנה זו והעמידו מידע זה לציבור גם עבור אחת מהשנתיים הקודמות, 12% מהרשויות פרסמו שיעורי הארנונה ומועדי תשלומה עבור שנה זו בלבד, 8% מהרשויות העמידו מידע זה לציבור עבור השנתיים הקודמות בלבד (ללא מידע מהשנה הנוכחית) ו-1% מהרשויות פרסמו מידע עבור שנה קודמת אחת בלבד. כל שאר הרשויות, המהוות 24%, לא קיימו חובה זו כלל.

תרשים 9: פרסום שיעורי הארנונה ומועד תשלומה



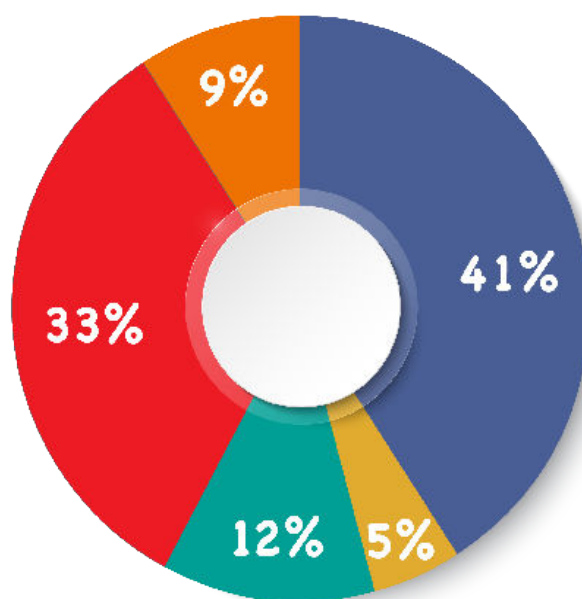
רשויות שקיימו חובה זו עבור השנה הנוכחית ושנתיים קודמות	41%
רשויות שקיימו חובה זו עבור השנה הנוכחית ושנה קודמת בלבד	14%
רשויות שקיימו חובה זו לשנה הנוכחית בלבד	8%
רשויות שלא קיימו את החובה כלל	24%
רשויות שקיימו חובה זו עבור השנתיים הקודמות בלבד	1%

פרוטוקולים של ישיבות מועצת הרשות בדלתיים פתוחות

פרוטוקול ישיבת המועצה הוא מסמך אשר מפרט את תאריך ומיקום הישיבה, וחשוב מכך, את משתתפי הישיבה, הנושאים שעל הפרק ועמדת המשתתפים ביחס אליהם. מיותר להכביר מילים על החשיבות הרבה הטמונה בפרסום הפרוטוקולים, המהווים שיקוף לפעילות השוטפת של נבחרי הציבור ועמדותיהם מצד אחד, וכלי ממשי לעידוד מעורבות ציבורית ופיקוח אזרחי מצד שני.

41% מהרשויות פרסמו פרוטוקולים עבור שנה זו והעמידו מידע זה לציבור גם עבור השנתיים הקודמות, 5% מהרשויות פרסמו פרוטוקולים עבור שנה זו והעמידו מידע זה לציבור גם עבור השנה הקודמת, 12% מהרשויות פרסמו פרוטוקולים עבור שנה זו בלבד, 33% מהרשויות קיימו חובה זו באופן חלקי ביותר, ו-9% מהרשויות לא העמידו אף פרוטוקול לעיונו של הציבור בשלוש השנים האחרונות.

תרשים 10: פרסום פרוטוקולי ישיבות הרשות



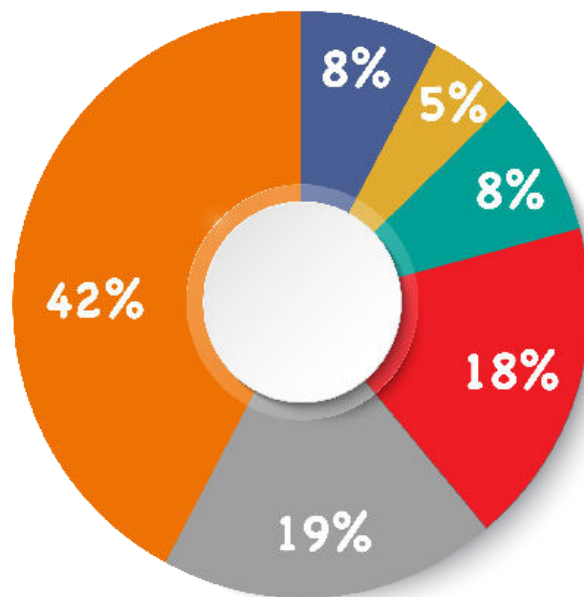
- רשויות שקיימו חובה זו עבור השנה הנוכחית ושנתיים קודמות
- רשויות שקיימו חובה זו עבור השנה הנוכחית ושנה קודמת בלבד
- רשויות שקיימו חובה זו לשנה הנוכחית בלבד
- רשויות שקיימו חובה זו באופן חלקי ביותר
- רשויות שלא קיימו את החובה כלל

הקלטות (או תמלילי) ישיבות מועצת הרשות בדלתיים פתוחות⁴

החובה בדבר פרסום הקלטות ישיבות הרשות (או תמלילי הישיבות) מוסיפה נדבך נוסף על חובת פרסום הפרוטוקולים ומחזקת את השקיפות בזירת השלטון המקומי. נהוג לומר כי הציבור "משתתף" בישיבות הרשות באופן עקיף דרך נבחרי הציבור שבהם בחר. הציבור אמנם רשאי להשקיף מן הצד בישיבות המועצה המתקיימות בדלתיים פתוחות, אך פרסום הקלטותיהן מביא את תוכן הישיבה "עד לביתו" של התושב ומקל עליו לעקוב אחר הנעשה במליאת המועצה. באמצעות האזנה להקלטות של ישיבות הרשות, יכול הציבור להתרשם מעבודת הרשות, מעבודת ראש הרשות, ומעבודתם של נבחרי הציבור שהם חלק חשוב במנגנון הבלמים והאיזונים בדמוקרטיה המקומית.

8% מהרשויות המקומיות הערביות בלבד פרסמו הקלטות (או תמלילי) ישיבות עבור שנה זו והעמידו מידע זה לציבור גם עבור שנתיים קודמות, 5% מהרשויות פרסמו הקלטות (או תמלילי) ישיבות עבור שנה זו ושנה קודמת אחת, 8% מהרשויות פרסמו מידע זה עבור השנה הנוכחית בלבד, 18% מהרשויות פרסמו הקלטות (או תמלילי) ישיבות עבור השנתיים הקודמות בלבד (ללא מידע מהשנה הנוכחית), 19% מהרשויות פרסמו הקלטות עבור שנה קודמת אחת בלבד ו-42% מהרשויות לא פרסמו אף הקלטות (או תמלילי) ישיבה בשלוש השנים האחרונות.

תרשים 1: פרסום הקלטות (או תמלילי) ישיבות הרשות



רשויות שקיימו חובה זו עבור השנה הנוכחית ושנתיים קודמות	8%
רשויות שקיימו חובה זו עבור השנה הנוכחית ושנה קודמת בלבד	5%
רשויות שקיימו חובה זו לשנה הנוכחית בלבד	8%
רשויות שקיימו חובה זו עבור השנה הנוכחית ושנה קודמת אחת בלבד	18%
רשויות שקיימו חובה זו עבור שנה קודמת אחת בלבד	19%
רשויות שלא קיימו את החובה כלל	42%

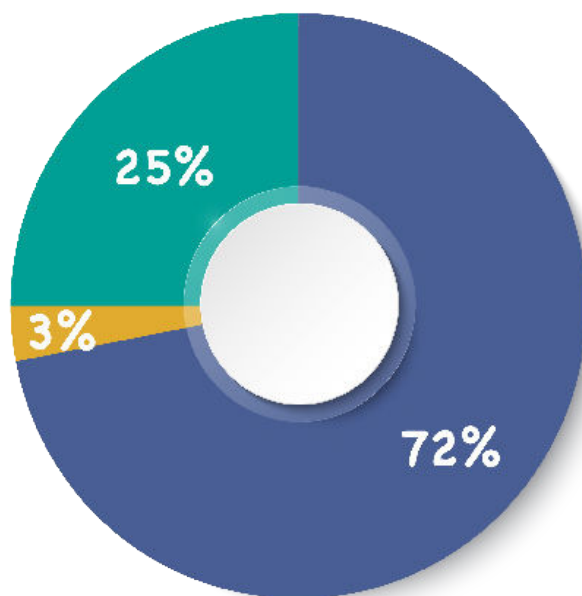
4 יצוין בהקשר זה כי חובת הקלטת ישיבות המועצות המקומיות והאזוריות (להבדיל מהעיריות) התווספה לספר החוקים בחודש מרץ 2016 (ונכנסה לתוקף באפריל 2016) בעקבות עתירה לבג"ץ שהגישה העמותה כנגד שר הפנים (בג"ץ 6606/15 עורכי דין לקידום מנהל תקין (ע"ר) נ' שר הפנים, ניתן ביום 21.02.16). על העיריות החובה חלה משנת 2009.

תנאים ודרישות בעניין רישוי עסקים

רשות מקומית אמורה לעודד פיתוח כלכלי בתחום פעילותה לשם קידום האינטרס הציבורי. בין היתר, הרשות המקומית היא האחראית על אכיפתו של חוק רישוי עסקים, התשכ"ח-1968, ועל מתן רישיונות לעסקים הפועלים בתחומה. חשיבותו של חוק רישוי עסקים נגזרת ממטרותיו שהן, בין היתר, להבטיח את שלומו ובריאותו של הציבור, למנוע מפגעים ומטרדים, להגן על הסביבה, להגן על הציבור מפני מחלות בעלי חיים, ולהבטיח את קיומם של דיני התכנון הבנייה. בהינתן האמור, פרסום התנאים והדרישות בעניין רישוי עסקים הוא צעד בסיסי ביותר לעידוד פיתוח כלכלי ולהבטחת מטרותיו של חוק רישוי עסקים.

72% מהרשויות המקומיות הערביות פרסמו את התנאים והדרישות בעניין רישוי עסקים, 3% מהרשויות פרסמו מידע זה באופן חלקי, ו-25% לא העמידו לציבור שום מידע בנושא.

תרשים 12: פרסום תנאים ודרישות בעניין רישוי עסקים



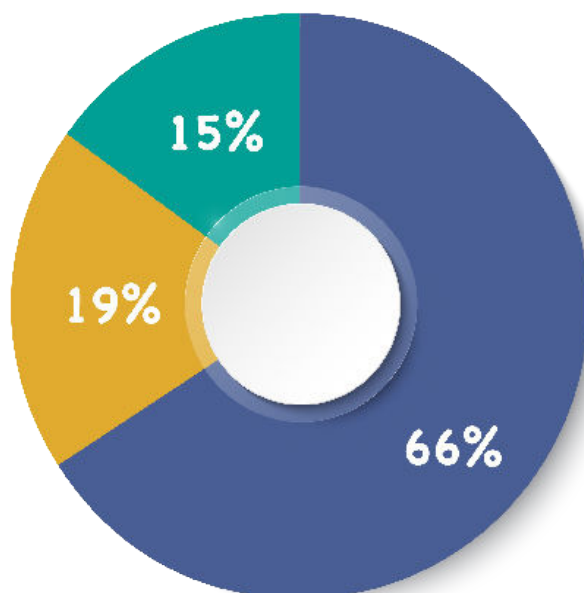
- רשויות שקיימו את החובה באופן מלא
- רשויות שקיימו את החובה באופן חלקי
- רשויות שלא קיימו את החובה כלל

פרסום שוטף של המכרזים לקליטת עובדים ברשויות המקומיות

הדין כיום מחייב רשויות מקומיות לפרסם מכרזים לקליטת עובדים בעיתונים, על לוח המודעות של הרשות ובאתר האינטרנט שלה. יעילות הפרסום בעיתונים בימינו אלה מוטלת בספק רב, הן נוכח התפוצה המצומצמת של העיתונות הכתובה והן נוכח העובדה כי הציבור צורך את המידע בעיקר דרך העולם הדיגיטאלי. לפיכך, פרסום באתר יחשוף את המודעות לציבור רחב יותר וכתוצאה מכך יגדיל את מאגר המועמדים ויביא לקליטת מועמדים איכותיים יותר.

66% מהרשויות המקומיות הערביות פרסמו מידע זה באופן מלא, 19% מהרשויות עשו זאת באופן חלקי, ו-15% מהרשויות לא פרסמו כל מכרז באתר.

תרשים 13: פרסום שוטף של המכרזים לקליטת עובדים



- רשויות שקיימו את החובה באופן מלא
- רשויות שקיימו את החובה באופן חלקי
- רשויות שלא קיימו את החובה כלל

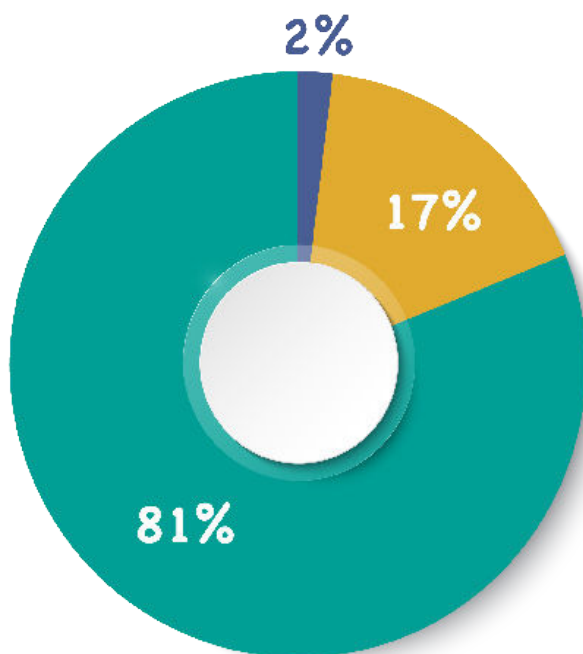
פריטים משניים המעוגנים בדִין

מידע על תמיכות שניתנו לעמותות ומוסדות ללא כוונת רווח, שמות הגו- פים הנתמכים וגובה התמיכה שניתנה

כחלק מסמכויותיה, רשאית הרשות המקומית להקצות תקציבים לצורך מתן תמיכות לעמותות ומוסדות ללא כוונת רווח, וזאת למען עידוד החינוך, התרבות והספורט. לפי חוזר מנכ"ל ייעודי שפרסם משרד הפנים, לצורך חלוקת תמיכות יהיה על הרשות המקומית לנהל הליך מעין תחרותי לחלוקת המשאבים שהקצתה, לפי קריטריונים וסדרי עדיפויות שייקבעו מראש, ולתת בידי מוסדות ועמותות אפשרות לפנות לרשות בבקשה לקבלת תמיכה כספית. להבטחת תקינות ההליך האמור וזכות הציבור לדעת, מחויבת הרשות המקומית לפרסם את הקריטריונים למתן תמיכה, ובהמשך לפרסם את שמות הגופים הנתמכים וגובה התמיכה שקיבלו.

בדיקתנו העלתה כי רק 2% מהרשויות פרסמו מידע זה באופן מלא, 17% מהרשויות פרסמו מידע חלקי ביחס לאפשרות לקבלת תמיכה מהרשות, ויתר הרשויות (81%) לא פרסמו כל מידע בעניין.

תרשים 14: מידע על אודות מתן תמיכות לעמותות ומוסדות ללא כוונת רווח



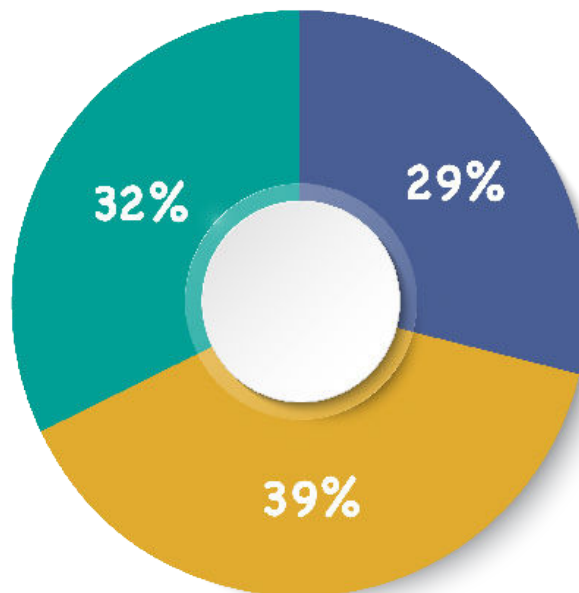
- רשויות שקיימו את החובה באופן מלא
- רשויות שקיימו את החובה באופן חלקי
- רשויות שלא קיימו את החובה כלל

מידע על התאמות נגישות שבוצעו ופרטי רכז הנגישות

ייעודה של הרשות המקומית הוא שירות הציבור, הציבור כולו. על הרשות לפעול במלוא המרץ למען קידום תחום הנגישות עבור אנשים עם מוגבלויות. בין היתר, מחובת הרשות לנקוט בצעדים להנגשה של התשתיות, התחבורה, התעסוקה ומוסדות הציבור. בהתאם לדין, על הרשות לפרסם באתר האינטרנט מידע באשר לפעילויות שבהן נקטה בתחום הנגישות וכן להעמיד את פרטי רכז הנגישות לידיעתו של הציבור הרחב.

29% מהרשויות המקומיות הערביות קיימו חובה זו במלואה, 39% מהרשויות קיימו חובה זו באופן חלקי, ו-32% מהרשויות לא קיימו חובה זו.

תרשים 15: פרסום מידע על התאמות נגישות שבוצעו ופרטי רכז הנגישות



רשימת שיימו את החובה באופן מלא

רשימת שיימו את החובה באופן חלקי

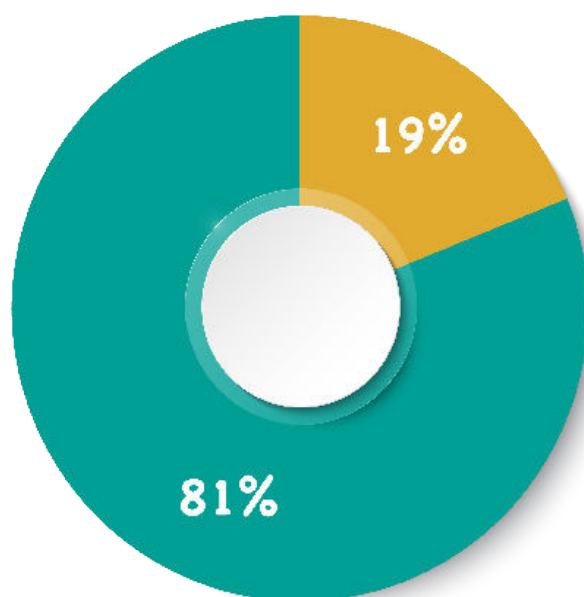
רשימת שלא קיימו את החובה כלל

פרסום התכנית השנתית להעסקת אנשים עם מוגבלות ברשות המקומית

לפי חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998, מחויבת הרשות המקומית להבטיח ייצוג הולם של אנשים עם מוגבלות בקרב עובדיה, כך ששיעורם של אלה לא יפחת מ-5%. כל עוד שהרשות אינה מגיעה ליעד זה, יהיה עליה לפרסם תכנית שנתית להבטחת ייצוג הולם, לפי החוק האמור. בשנים האחרונות החלו רשויות להכין תכניות כאלה ולפרסמן, אך מרבית הרשויות טרם השכילו לקיים חובה זו.

הבדיקה העלתה כי רק 19% מהרשויות פרסמו תכנית להעסקת אנשים עם מוגבלות, לעומת 81% מהרשויות שלא עשו כן.

תרשים 16: פרסום תכנית שנתית להעסקת אנשים עם מוגבלות



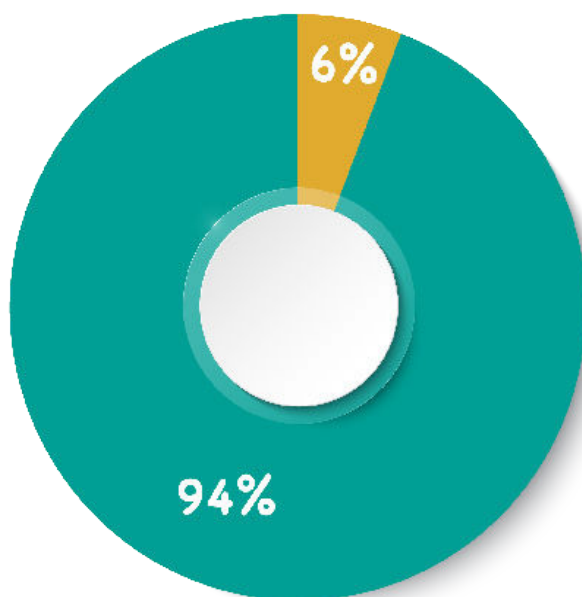
רשויות שקיימו את החובה ■
רשויות שלא קיימו את החובה ■

פרסום מידע בעניין איכות הסביבה לפי תקנות חופש המידע (העמדת מידע על איכות הסביבה לעיון הציבור)

תקנות חופש המידע (העמדת מידע על איכות הסביבה לעיון הציבור), התשס"ט-2009, מחייבות כל רשות מקומית לפרסם מידע וממצאי בדיקות שערכה בנוגע למפגעים סביבתיים, כגון פליטת חומרים לסביבה, רעש, ריח, או קרינה. על הרשות לפרסם את שם החומר, כמותו, ריכוזו, סוג ודרגת הרעש או הקרינה וכו'. כן עליה לפרסם פרטים בנוגע למקום, עיתוי ואופן עריכת הבדיקה. פרסום כזה עשוי להגביר את המודעות לסוגיות הסביבה, ולאפשר לציבור לגבש עמדה בנושא ולפעול למניעת מפגעים סביבתיים.

3% מהרשויות קיימו חובה זו באופן מלא או חלקי, ו-97% מהרשויות לא קיימו חובה זו.

תרשים 17: פרסום מידע בעניין איכות הסביבה לפי תקנות חופש המידע (העמדת מידע על איכות הסביבה לעיון הציבור), התשס"ט-2009



רשויות שקיימו את החובה באופן חלקי או מלא

רשויות שלא קיימו את החובה כלל

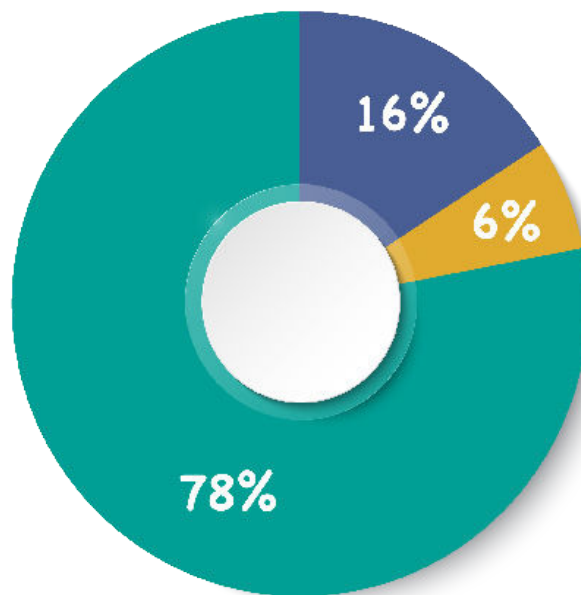
פריטים מהותיים שאינם מעוגנים בדין

דוחות מבקר הפנים של הרשות המקומית

דוח מבקר הפנים הוא מסמך מקיף אשר בוחן את פעילותה של הרשות בשנה נתונה. הדוח נוגע לאופן פעילותה של הרשות, להתנהלותם של עובדיה, לניהול חשבונותיה, לניצול המשאבים הציבוריים, לעמידה ביעדים ועוד. נוכח זאת, העמדתו לעיונו של הציבור היא חיונית, על מנת לחשוף את הציבור לליקויים שנפלו בפעילות הרשות, ולאפשר לו לעקוב אחר תיקון הליקויים והצעדים שננקטו ויינקטו למניעת הישנותם. פרסום דוח המבקר באתר הוא משימה פשוטה למדי שאינה כרוכה במאמץ רב.

16% בלבד מהרשויות המקומיות הערביות פרסמו את דוח מבקר הפנים לשנת הביקורת האחרונה ודוחות מהשנתיים הקודמות, 6% מהרשויות פרסמו דוחות מהשנתיים הקודמות (ללא השנה האחרונה), ו-78% מהרשויות לא פרסמו כל דוח משלוש השנים האחרונות.

תרשים 18: פרסום דוחות מבקר הפנים של הרשות המקומית



רשויות שפרסמו דוח לשנת הביקורת האחרונה ודוחות מהשנתיים הקודמות

רשויות שפרסמו דוחות מהשנתיים הקודמות (ללא השנה האחרונה)

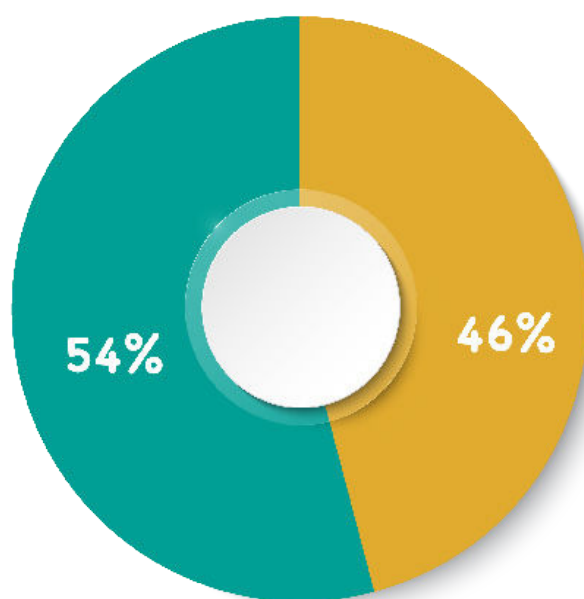
רשויות שלא פרסמו כל דוח משלוש השנים האחרונות

פרסום מידע על אודות פעילות הוועדה לאיכות הסביבה

החוק מחייב כל רשות מקומית להקים ועדה לאיכות הסביבה, אשר מורכבת מארבעה חברי מועצה, עובד בכיר שהוא האחראי לתחום איכות הסביבה ברשות, ושני נציגי ציבור. תפקיד הוועדה ליזום ולתכנן פעילות בתחומים הנוגעים לשמירה על איכות הסביבה ולה- בטחת פיתוח ושימוש בני קיימא של הסביבה. אמנם החוק לא מחייב פרסום מידע ספצי- פי על הוועדה ופעילותה, אך קיימת חשיבות לפרסום מידע כגון הרכב הוועדה, פרוטוקולי ישיבותיה, תכניותיה ופעילותיה, במיוחד בצל החרפת בעיות הסביבה ושינויי האקלים.

46% מהרשויות המקומיות פרסמו מידע חלקי על אודות עבודת הוועדה, שמתמזה בהר- כבה. יתר הרשויות (54%) לא פרסמו כל מידע על אודות הוועדה.

תרשים 19: פרסום מידע על אודות פעילות הוועדה לאיכות הסביבה



רשויות שפרסמו מידע חלקי ■
רשויות שלא פרסמו מידע כלל ■

בדיקה כמותית להפעלת דפים ברשתות החברתיות

כאמור, אין חובה בדין להפעיל דפים ברשתות החברתיות, אך לנוכח התפוצה הרחבה של דפים אלה, ישנה חשיבות רבה לניצול ערוץ זה להגברת השקיפות. ניתן לנצל במה זו לפרסום מידע חשוב לציבור, ופרסום עיקר החדשות וההחלטות של הרשות. אך בהיעדר הסדרה בדין והיעדר הנחיות מתאימות בנוגע לתוכן הפרסום, כלי זה עלול להיות מנוצל לצרכי תעמולת בחירות וקידום אישי.

הבדיקה העלתה כי 82 מתוך 85 רשויות מקומיות (כ-96%) מנהלות לפחות דף אחד ברשת פייסבוק. חלק מהרשויות מנהלות מספר דפים, כך שלכל אחד מהאגפים המרכזיים קיים דף נפרד.

התוכן של אותם דפים מגוון, אך רוב הפרסום מתמקד בפרסום טקסים ואירועים חגיגיים שמארגנת הרשות, ברכות לתושבים על הישגים שונים, תמונות מפרויקטים, פגישות של ראש הרשות וסגניו וכיוצא באלה. כמעט ואין בדפים אלה מידע שעל הרשות לפרסם באתר שלה, כגון תקציב, פרוטוקולים ומסמכים חשובים אחרים.

הבדיקה התמקדה בדפי הפייסבוק הראשיים של הרשויות (ללא הדפים של האגפים ויחידות הסמך). זיהינו פערים משמעותיים ביחס לתדירות הפרסום: חלק מהדפים נזנחו לחלוטין, בחלקם מתפרסם מידע לעתים רחוקות, באחרים מעודכן המידע על בסיס שבו-ערי, ויש כאלה שמפרסמים מספר פרסומים ביום.

כפי שציינו, אין חובה לפרסם מידע מסוים בדפים אלה, ולכן מספר הפרסומים אינו מעיד בהכרח על רמת השקיפות, אך הוא מהווה אינדיקציה ביחס למידת השימוש ברשתות החברתיות כחלק מהקשר עם הציבור. בתרשים שלהלן נציג את הממוצע החודשי של פרסומי הרשויות, בהתבסס על נתוני התקופה שבין 01.01.2022 ועד 01.10.2022.

ראוי לציין כי הרשויות המקומיות שלא מנהלות אף דף ברשת פייסבוק הן המועצות המקומיות לקיה, דיר חנא וכפר יאסיף.

התרשים הבא מציג את הממוצע החודשי של הפרסומים של הרשויות בדפי הפייסבוק שלהן (מבין 82 הרשויות המנהלות לכל הפחות דף פייסבוק אחד). בצד שמאל של התרשים מופיעה קבוצה של 17 רשויות אשר פרסמו פחות מ-5 פרסומים בממוצע בחודש לאורך תקופת הבחינה. בצד ימין של התרשים מופיעה קבוצה של 14 רשויות אשר פרסמו יותר מ-35 פרסומים בממוצע בחודש לאורך תקופת הבחינה. שאר הרשויות (51 רשות) פרסמו בממוצע בין 5 ל-35 פרסומים בממוצע בחודש לאורך תקופת הבחינה.⁵

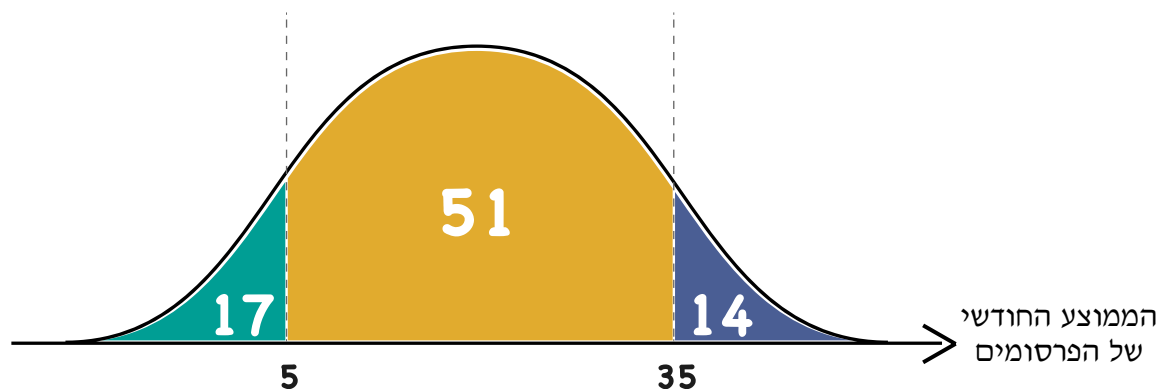
5 ניתן לקבל את טבלת ה-EXCEL המלאה אשר מכילה את מלוא המידע על אודות פרסומי הרשויות המקומיות ברשת פייסבוק.

תרשים 20: הממוצע החודשי של פרסומי הרשויות ברשת פייסבוק

רשויות שפרסמו פחות מ-5 פרסומים בממוצע בחודש בדף שלהן ברשת פייסבוק.

רשויות שפרסמו בין 5 ל-35 פרסומים בממוצע בחודש בדף שלהן ברשת פייסבוק.

רשויות שפרסמו יותר מ-35 פרסומים בממוצע בחודש בדף שלהן ברשת פייסבוק.



סאג'ור	אבו סנאן	כאוכב אבו אל-היג'א	אום אל-פחם
ע'ג'ר	אעבלין	כפר קרע	בוקעאתה
פקיעין (בוקיעה)	בוסתאן אל-מרג'י	מג'ד אל-כרום	בית ג'ן
רהט	ג'דידה מכר	מזרעה	ג'לג'וליה
שבלי-אום אל ג'נם	ג'וליס	מעלה עירון	דיר אל-אסד
שגב שלום	ג'ת	עספיא	טירה
שעב	יאנוח ג'ת	שפרעם	טמרה
תל שבע	ירכא		
	נחף		

מסקנות וסיכום

תוצאות המחקר בשנה זו, כמו בשנים הקודמות, מצביעות על רמת שקיפות נמוכה בעבודת הרוב המוחץ של הרשויות המקומיות הערביות. רבות מהן מתייחסות לחוק כאל המלצה שאפשר להתעלם ממנה, ולא מעניקות את המשקל המתבקש לעקרונות השקיפות והיעדים שנועד להגשים. במילים אחרות, הרשות לא רואה עצמה חייבת לציבור דין וחשבון על מעשיה ומחדליה.

למעט רשויות בודדות, אין אנו רואים קבוצה משמעותית של רשויות שמקפידות על רמה ראויה של שקיפות לאורך זמן. כך, ניתן להבחין כי בשנה מסוימת רשות מסוימת מקבלת דירוג גבוה יותר במוניטור השקיפות, ובשנה העוקבת חלה הדרדרות ניכרת במידת השקיפות שלה. בדיקת אתר האינטרנט מראה בבירור כי הרשות פרסמה מידע בעת הקמתו, או לאחר עתירה שהגישה "עורכי דין לקידום מנהל תקין", אך לא התמידה בעדכון ובפרסום.

כפי שצינו בדוחות קודמים של מוניטור השקיפות, אנו דוחים את הטענה שמשמיעות כמה רשויות להיעדר תקציב ומשאבים בניסיון להצדקת מחדלים אלה. לאחר הקמת אתר אינטרנט, העלאת מספר מסמכים (כגון תקציב, פרוטוקולים, צו ארנונה) מדי חודש אינה מצריכה טרחה מיוחדת. הדירוג הגבוה שמקבלות מועצות מקומיות קטנות ודלות תקציב במוניטור השקיפות, לעומת רמת השקיפות הנמוכה בעיריות גדולות, מוכיחים כי אין ממש בטענות אלה.

הפעילות הענפה של הרשויות ברשתות החברתיות (בשיעור העולה על 90%), חרף היעדר חובה בדין לפעול באפיק זה, והפרסומים השוטפים בדפים אלה, תוך שילוב תמונות ראש הרשות והנהלתה באופן הגובל בתעמולת בחירות בחלק מהרשויות, מוכיחים כי מחדלי הרשויות נעוצים בראש ובראשונה בבחירה מודעת של הרשות, בקביעת סדרי העדיפויות ובמידת החשיבות שהיא מייחסת לעיקרון השקיפות.

הממצאים, כמו בכל שנה, מובילים למסקנה כי מרבית הרשויות הערביות אינן מקדישות את תשומת הלב המתבקשת לעיקרון השקיפות – אשר נגזר מהרעיון הבסיסי שלפיו הרשות אחראית כלפי הציבור והיא חייבת לו דין וחשבון.

נעמיד, לשם המחשה, שני פריטים מהותיים שרשויות מקומיות חייבות, על-פי דין, לפרסם באתר האינטרנט שלהן אחד אל מול השני:

76% מהרשויות המקומיות הערביות פרסמו (באופן מלא או חלקי) את שיעורי הארנונה ומועד תשלומה לעומת 24% שלא עשו זאת.

26% מהרשויות המקומיות הערביות בלבד פרסמו את תקציב הרשות לשנה הנוכחית לעומת 74% שלא עשו זאת.

מס הארנונה מהווה חלק נכבד מהכנסות הרשות המקומית, והסכום שגובה הרשות המ־קומית בסופו של יום מכספי הארנונה הוא בגדר משאב ציבורי. התקציב הוא צדו השני של המטבע, כלומר הוא התוצר של החלטת הרשות באשר לאופן חלוקת המשאב הציבורי.

בעוד שרוב הרשויות ראו לנכון לפרסם את צו הארנונה ולהזכיר לתושבים שחלה עליהם חובה לשלם ארנונה, רובן המוחלט לא פרסמו את התקציב שלהן. לשון אחרת, רוב הרשויות המקומיות הערביות רואות כחשוב יותר וכחיוני יותר להזכיר לתושבים את מועדי תשלום הארנונה ושיעורה מאשר להציג בפניהם למה מיועדים כספים אלה.

אין להסיק מכך כי אנו רואים בפרסום שיעורי הארנונה ומועדי תשלומה כחובה פחות חשובה. ההפך הוא הנכון. כל הרשויות חייבות בדין וראוי להן לפרסם מידע זה, משום שזכותם של התושבים לקבל מידע זמין ומפורט באשר לחובותיהם. אלא שבצד זאת, ולכל הפחות באותה המידה, חובתה של הרשות להעמיד לציבור מידע באשר לאופן שבו היא מתכננת להשתמש בהכנסות מארנונה, שהן בפועל כספי הציבור עצמו, באמצעות פרסום תקציבה.

א-סימטריות זו בין פרסום מידע שיש בו כדי להקל על הרשות בגביית כספי ציבור לבין הימנעות מפרסום מידע שיש בו כדי להציג בפני הציבור מה נעשה עם אותם כספים, מעידה כי הרשויות המקומיות טרם הפנימו הלכה למעשה את מהותן הציבורית ואת האחריות שהן חבות כלפי הציבור.

מעבר לאמור, נדמה כי הרשויות המקומיות הערביות אף לא הפנימו כי בהיותן רשויות ציבוריות הנבחרות על-ידי הציבור הרי שכל תכלית קיומן ופעילותן היא שירות הציבור וקידום טובתו ורווחתו. התמונה שלפיה 27% מהרשויות המקומיות הערביות לא פרסמו את חוקי העזר שהתקינו, 42% מהרשויות לא ראו בהקלטות ישיבותיהן כמידע שראוי לפרסמו לציבור, ו-41% מהרשויות לא פרסמו את תמצית הדוחות הכספיים, מלמדת כי ככל הנראה, ובכל הצער, הרשויות המקומיות הערביות טרם הפנימו כי להיבחר על-ידי הציבור משמעו לשרת את הציבור.

בתחום הסביבה, שלגביו בחרנו להרחיב את הדיון בשנתיים האחרונות, התברר כי 94% מהרשויות אינן מקיימות את המוטל עליהן בדין, ולא מפרסמות מידע בסיסי על אודות מפגעים סביבתיים שבתחומן. בדיקת קיומו של פרסום (אופציונלי) על אודות הוועדה לאיכות הסביבה ברשות העלתה כי אין באתרי הרשויות כל מידע בעניין זה, למעט פרסום הרכב הוועדה (שמות חבריה) בכ-46% מהרשויות.

חרף זאת, אין ספק כי ישנו שיפור הדרגתי ברמת השקיפות. כפי שצינו, הציון הכללי של הרשויות במוניטור השקיפות נמצא בעלייה מתמדת, מ-21% ב-2017 עד 37% בשנה זו. השוואה בין נתוני הבדיקות השנתיות בנושאים השונים אף היא מלמדת על שיפור. למשל, אחוז הרשויות שפרסמו מידע (מלא או חלקי) על אודות רישוי העסקים עלה ל-75%,

בהשוואה ל-53% בשנה שעברה (2021). ראינו גם שיפור של כ-6% בפרסום התקציב השנתי, של כ-5% בפרסום חוקי העזר, וזה נכון לגבי מרבית הנושאים הנבדקים במוניטור השקיפות.

אך כאמור, יש לזכור כי השינוי בא בהרבה מקרים אחרי פניית העמותה לערכאות וכעבור זמן מה הרשויות מפסיקות לעדכן אתריהן, כך שיש להתייחס לנתונים המבשרים על שינוי בזהירות המתבקשת, ובמיוחד כשאותם נתונים מראים כי הרשויות מפרסמות רק 37% מהמידע הנדרש.

לסיכום: אנו מעודדים מהשיפור של 16% שחל תוך 6 השנים שחלפו מתחילת פרויקט מוניטור השקיפות, ובכך שקיומו של אתר אינטרנט הכולל פרוטוקולים ומסמכים חיוניים נוספים נהיה במרוצת השנים למובן מאליו, אך יש לזכור כי נותרה הרבה עבודה בפני הרוב המוחץ של הרשויות.

רשימת התכנים שעל הרשויות המקומיות לפרסם באתרי האינטרנט שלהן

פריטים מהותיים המעוגנים בדין

1. פירוט מבנה הרשות הציבורית, אגפיה, יחידותיה ויחידות הסמך שלה
2. שמות בעלי תפקידים בכירים העומדים בראש האגפים וחברי הרשות
3. מענה של הרשות ודרכי ההתקשרות עמה
4. סקירת עיקרי פעילות הרשות בשנה החולפת
5. סקירת עיקרי הפעילות המתוכננת לשנה האזרחית
6. תקציב הרשות הציבורית לשנה הנוכחית
7. פרסום שוטף של המכרזים לקליטת עובדים ברשויות המקומיות
8. פרסום שוטף של מכרזים לקראת התקשרות עם ספקים חיצוניים
9. דרכי תשלום אגרות חופש המידע
10. חוקי העזר של הרשות
11. פרטי הממונה על תלונות הציבור ודרכי הגשת תלונה
12. תמצית הדו"חות הכספיים
13. שיעורי הארנונה ומועד תשלומה
14. פרוטוקולים של ישיבות הרשות בדלתיים פתוחות
15. הקלטות (או תמלילי) ישיבות הרשות בדלתיים פתוחות
16. דיווח של הממונה על חוק חופש המידע
17. דו"ח הממונה על תלונות הציבור
18. תמצית תקציב הוועדה המקומית/המרחבית לתכנון ובנייה
19. תנאים ודרישות בעניין רישוי עסקים
20. רשימת חוברות ועלוני מידע לציבור שהרשות פרסמה בשנה החולפת

21. פירוט המקומות והמועדים בהם ניתן לעיין בהנחיות המנהליות הכתובות לפיהן פו-
עלת הרשות
22. תיאור ומטרות של מאגרי המידע של הרשות הציבורית, הרשומים לפי חוק הגנת
הפרטיות
23. קרנות ומלגות שבמימון הרשות הציבורית
24. תמיכה שנתנה הרשות למוסדות ציבור בשנה החולפת, לרבות שם המוסד והיקף הת-
מיכה שניתנה
25. המקומות והמועדים בהם ניתן לעיין בחוקי העזר של הרשות
26. מידע על איכות הסביבה לעיון הציבור
27. מידע על התאמות נגישות שבוצעו ופרטי רכוז הנגישות
28. התכנית השנתית להעסקת אנשים עם מוגבלות
29. מידע באשר למועצת תלמידים ונוער

פריטים מהותיים שאינם מעוגנים בדין

30. דוחות מבקר הפנים של הרשות המקומית
31. דיווח שוטף על פסקי הדין והחלטות של ערכאות שיפוטיות ומוסדות מעין שיפוטיים
בעניין הרשות
32. דיווח שוטף על התקשרויות הרשות עם ספקים חיצוניים (10 ההתקשרויות הגדולות
ביותר לפחות)
33. פרסום על אודות הוועדה לאיכות הסביבה



עורכי דין לקידום
מנהל תקין

טלפון: 04-6565090

פקס: 04-6565089

כתובת דואר: ת.ד. 50971, נצרת 16000

דוא"ל: Office@LawGG.org

אתר אינטרנט: WWW.LawGG.org

דף פייסבוק: [Lawyers for Good Governance](https://www.facebook.com/LawGG)

